

شیوه‌های جذب نوجوان به دین از منظر آیات و روایات

مرضیه مقیمی^۱

چکیده

نوجوانان و جوانان نقش مهم و تعیین کننده‌ای در ساختن جامعه دارند، از نظر اسلام دوره نوجوانی اهمیت زیادی دارد، زیرا در این دوران شخصیت فردی و اجتماعی نوجوان پایه‌ریزی می‌شود. روش تربیتی اسلام بر این امر تاکید دارد که نوجوان این دوران را با معرفت و پاکی سپری کند، از این رو اهمیت قرار گرفتن نوجوان در راه سعادت که همان دین مبین اسلام است نشان داده می‌شود و بهترین راه تربیت سالم نوجوان آشنایی با آموزه های دینی و بایدها و نبایدهاست. هدف اصلی این پژوهش ارائه شیوه‌های جذب نوجوانان به دین از منظر آیات و روایات، می‌باشد. به همین منظور با استفاده از توصیف و تحلیل مطالبی که از طریق فیش‌های کتابخانه‌ای گردآوری شده، در چند بخش راهکارهای جذب نوجوان به دین را بیان کرده است. از جمله: شناخت نوجوان، نهادینه کردن دین در خانواده، زمینه سازی در مراکز آموزشی، محبت و برخورد نیکو، همدلی و احترام، انعطاف پذیری، پاسخ به شبهات و پرسش‌های بنیادین نوجوان، بیان اهداف و جلوه‌های دین و نقش آن در زندگی و نشان دادن الگوها و اسوه‌های ایمان.

کلیدواژه‌ها

نوجوان، دین، آیات و روایات، خانواده

^۱ سطح دو، مدرسه علمیه کوثر ابرکوه، mogimi6373@gmail.com

مقدمه

یکی از سنین خیلی مهم در تربیت و دوره تربیتی انسان دوره نوجوانی است، یک دوره حساس که هم از لحاظ جسمی و هم از لحاظ روحی و روانی فرد دچار چالش‌ها و تغییرات خاصی می‌شود، دوره نوجوانی در شکل‌گیری شخصیت افراد اهمیت بالایی دارد به همین دلیل دوستان و دشمنان هر جامعه‌ای برای پیشبرد اهداف خود سعی می‌کنند نوجوانان را به هر گونه‌ای به طرف خود جذب کنند و لذا لازم است با توجه به حساسیت این دوران، والدین و مربیان آموزشی، نوجوان را با روش و شیوه درست، به دین اسلام که دستورالعمل زندگی و راهنمای رسیدن به سعادت بشری است، جذب نمایند، تا گام محکمی باشد برای زندگی آینده او. لذا این مقاله درصدد است به این سوال پاسخ دهد که شیوه‌های جذب نوجوان به دین از منظر آیات و روایات چیست؟

در دورانی که معاندان با القاء شبهات دینی به دنبال دور کردن نوجوانان و جوانان از مفاهیم و آموزه‌های دینی می‌باشند باید راهکارهای اصولی مدیریتی و تربیتی را طراحی کرد که قبل از آلودگی نوجوان و جوانان و پیوستنشان به محافل و راه‌های غیر دینی، جذب فضاهای ارزشی و دینی شوند. و غفلت از این موضوع مهم، می‌تواند ضربه مهلکی به پیکره دین و جامعه اسلامی ایران وارد کند.

پیشینه بحث تربیت و جذب به دین، از زمان‌های دور و میتوان گفت از زمان حضرت آدم(ع) مورد توجه بوده است و در تمامی عصرها در زندگی انسان اهمیت والایی داشته است، چرا که پیامبران الهی از همان ابتدای خلقت مسئولیت تعلیم و جذب جوامع بشری را عهده‌دار بوده‌اند، زیرا قرار گرفتن انسان‌ها در مسیر سعادت و تربیت سالم افراد جامعه از اهداف مهم پیامبران و امامان بوده است، و همچنین دوران نوجوانی که از مهم‌ترین سنین انسان به شمار میرود چون پیکره شخصیت فردی و اجتماعی نوجوان پایه ریزی میشود. و پیامبران و امامان تاکید فراوان بر این دوره از زندگی دارند. و همچنین پژوهشگران و نویسنده‌های مختلف به این موضوع از جهات مختلف پرداخته‌اند:

یکی از مقالات که به این موضوع از جهت سن جوانی پرداخته است، مقاله راهکارهای جذب جوانان به دین، که توسط علیرضا انصاری نوشته شده و در پاییز ۱۳۸۸ در مجله معارف اسلام شماره ۷۷، چاپ شده است. نویسنده در این مقاله راهکارهای مختلف جذب جوانان به دین را آورده است.

و همچنین مقاله تربیت دینی نوجوان که توسط هاجر بهادران، در بهار ۱۳۹۲ نوشته شده و در صفحات ۲۱ و ۲۲ به ویژگی‌های دوران نوجوانی پرداخته که یکی از ویژگی‌های دوران نوجوانی کنجکاوی در مسائل دینی و داشتن شبهات مختلف در مورد اعتقادات و مسائل دینی است.

و همچنین کتاب دنیای نوجوان، با نویسندگی دکتر محمدرضا شرفی، و انتشارات موسسه فرهنگی منادی تربیت، در سال ۱۳۸۶، چاپ شده است، نویسنده ضمن بیان دوران جوانی و مسائل مربوط به آن در صفحات ۳۳۱ در مورد نقش الگو و اسوه برای جذب نوجوان به مسائل دینی تا ۳۳۹ پرداخته است و از آن جهت که یکی از نیازهای نوجوان نیاز به الگو و اسوه است از الگوها و اسوه‌های بزرگ دینی همچون پیامبر اکرم (ص) و حضرت علی علیه السلام و... که بهترین الگوها در تمام زمان‌ها و دوره‌ها هستند نام برده است.

اما در این مقاله با تاکید بر آیات و روایات و همچنین سن نوجوانی که یکی از دوران حساس حیات بشر است تلاش شده تا بهترین شیوه‌های جذب نوجوان به دین از منظر آیات و روایات مورد بحث قرار گیرد که در ۹ بخش به بیان ۹ روش جذب نوجوان خواهد پرداخت.

ان شاءالله که مطالب این مقاله مفید برای خانواده‌ها، مربیان و معلمان و همچنین نوجوانان عزیز باشد.

۱. شناخت نوجوان

دوره نوجوانی از مراحل حساس تعیین کننده و مهم دوران حیات انسان است که با تغییرات سریع همراه می‌باشد، نوجوانی دوره تحول، استقلال طلبی، آرمانگرایی، جستجوی هویت، عدالت خواهی، کمال طلبی و شکل‌گیری هویت اخلاقی است، این دوره از زندگی از دوره سرنوشت‌ساز و با ارزش عمر به حساب می‌آید، حضرت علی علیه السلام در این باره می‌فرمایند: ارزش دو چیز را هیچ کس نمی‌داند، مگر اینکه از دست بدهد، جوانی و سلامتی.

در دوره‌ی نوجوانی است که نوجوان، هم از نظر احساس نیاز به پرستش کمال مطلق و هم از بابا تفکر انتزاعی برای روی آوردن به دین و فهم مفاهیم دینی و آموزه‌های تربیتی، آمادگی‌های مقدماتی احساسی و ذهنی لازم را به دست می‌آورد و خانواده و مربیان و مراکز دینی فرست مناسبی در اختیار دارند که باور و رفتار دینی و تربیت اسلامی را به او بیاموزند.

آمادگی‌های انگیزشی و احساسی و عقلانی دینی از درون نوجوان جوانه می‌زند و محیط تربیتی بیرونی است که اگر جاذبه‌های مناسب و روش‌های درستی را به کار گیرد، می‌تواند ایمان مذهبی، تربیت دینی، رفتارهای عینی و شخصیت نوجوان را تحت تاثیر قرار دهد و آن را تقویت کند و عالی‌ترین تکیه گاه روح انسان، یعنی ایمان به خداوند، را در دل و جان او بنشاند. خانواده، مربیان متعهد، مراکز پرورشی در سایه آموزه‌های دینی قادر خواهند بود نوجوانان و جوانان را به مسیری که سعادت دنیا و آخرت آنان در آن قرار دارد رهنمون باشند و با استفاده از تعلیمات قرآن کریم، و کلام معصومین باعث جذب نوجوانان به دین شده و نوجوانان را به سوی حیاتی طیبه و پاکیزه و عاری از بی هدفی، بی هویتی، نافرمانی و سردرگمی است رهنمون باشند.^۱

۲. نهادینه کردن دین در خانواده

در تربیت دینی نوجوانان عوامل مختلفی از جمله خانواده، مدرسه، وسایل ارتباطات نقش مهمی دارند که در این عوامل خانواده مهم‌ترین کانون در الگودهی و تربیت دینی نوجوانان می‌باشد لذا پدر و مادر و فرزندان بزرگتر خود باید الگو و سنمبل درستی از فرد مذهبی باشند، تا نوجوان و جوانی که در این سن دارای شک و تردید می‌باشد را صحیح، و در جهت تربیت دینی درست هدایت کنند و شرکت والدین به همراه فرزندان خود در مراسم مذهبی و همچنین عوامل آموزشگاهی در دادن نمره خوب به نماز می‌توانند موثر باشند. همه‌ی این‌ها باید در یک مسیر صحیح و درست حرکت کنند تا از انحرافات تربیت دینی جلوگیری به عمل آید.^۲

خانواده به عنوان نخستین کانون تعلیم و تربیت، نقش عمده‌ای در برقراری ارتباط جوان با دین دارد. ستون فقرات دین‌مداری، در خانواده شکل می‌گیرد، رفتار و گفتار اعضای خانواده، مؤثرترین عامل گرایش جوانان به دین است. بیش‌تر جوانانی که دین خود را حفظ نموده‌اند، خانواده دیندار داشته‌اند؛ در حالی که برخی از جوان‌های دین‌گریز، خانواده‌های دین‌گریز داشته‌اند.^۳

^۱ پناهی، مقاله نوجوان و تربیت دینی

^۲ اسماعیل زاده، حسین زاده، مقاله بررسی رویکرد تربیت دینی در نوجوانان و جوانان

^۳ آنصاری، مقاله راهکارهای جذب جوانان به دین

متأسفانه در برخی خانواده‌ها بی‌توجهی به دین به صورت یک عادت در آمده و در طول سال سخنی از مسائل دینی به میان نمی‌آید و انجام فرایض دینی دیده نمی‌شود. طبیعی است در چنین فضایی بی‌اعتنایی به دین عادت می‌شود، حتی این امر در جامعه نیز ظهور می‌نماید، زیرا بسیاری از کارهای ناپسند تا در خانواده به صورت عادت در نیاید در اجتماع انجام نمی‌گیرد.^۱ پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «کل مولود یولد علی الفطره حتی یكون ابواه یهودانه و ینصرانه» هر انسان با فطرت دین دنیا می‌آید، بعد به پدر و مادر است که گاهی او را منحرف می‌کنند و به سوی ادیان باطل سوق می‌دهند.^۲

امام علی (ع) یکی از روش‌های تربیتی را عادت می‌داند و از آن به طبیعت دوم یاد می‌کند: «نفس خود را به امور نیک عادت دهید تا شرافت یابید و آخرت خود را آباد کنید و ستایش کنندگان را افزایش دهید». از این رو اسلام سفارش می‌کند فرزندان را از کودکی به نماز و روزه عادت دهید تا تقید به فرایض در بزرگ سالی بر آنان دشوار نگردد. استاد مطهری می‌گوید: این خود یک غفلت و اشتباه بزرگی است که امروز در اجتماع ما که برای گفتن و نوشتن و خطابه و مقاله بیش از اندازه ارزش قائلیم و بیش از اندازه انتظار داریم. در حقیقت از زبان، اعجاز می‌خواهیم. .. ولی فرزندان ما بیش از آن که به گفتار ما نظر افکنند اعمال ما را زیر نظر می‌گیرند که گفته‌اند: بچه‌های ما آن گونه می‌شوند که ما هستیم، نه آن گونه که، می‌خواهیم.^۳

۳. زمینه سازی در مراکز آموزشی

مدرسه به منزله پلی است که نوجوان را با جامعه مربوط می‌کند، مدرسه می‌تواند از نوجوان، فردی مؤثر، فعال و مفید به حال جامعه، و دیندار تربیت کند. در این صورت ما مرهون مدرسه و نظام تعلیم و تربیت موفق هستیم که توانسته است امر پرورش نیروی انسانی به موقع و صحیح اقدام نماید. در مواردی نیز، مدرسه از نوجوان، فردی مردم گریز، ناراضی و بدبین تحویل اجتماع داده است و این همان مسئله‌ای که به درستی باید ارزیابی شود. به این ترتیب دستگاه تربیتی

^۱ انصاری، مقاله راهکارهای جذب جوانان به دین

^۲ مردانی نوکنده، چیستی و ماهیت تربیت دینی

^۳ انصاری، راهکارهای جذب جوانان به دین

اساسی در زندگی مادی و معنوی انسان دارد؟ اگر حقیقت دین و نقش آن در زندگی و خوش بختی انسان و اصلاح معاش و... به درستی تبیین گردد، نوجوان آن را به راحتی می‌پذیرند.^۱

۹. الگوها و اسوه‌های ایمان

الگوها و نمونه‌های اخلاقی، همیشه نیروی محرکهء جامعه بوده‌اند و کاروان بشریت را به هدف-های متعالی والایی سوق داده‌اند. به ویژه نوجوانان که همیشه مجذوب قهرمانان و سرمشقهای عالی انسانیت بوده‌اند، در برابر این جلوه‌های ارزشمند، بی‌اختیار می‌شوند و سر تعظیم فرود می‌آورند.

أ. اسوه الهی

قرآن کریم بر این نیاز مهم بشر که همانا «نیاز به الگو» است، تاکید فرموده و «رسول الله» (ص) را بهترین سرمشق بشریت معرفی می‌نماید. آنجا که می‌فرماید: و در شخصیت رسول خدا (ص) برای شما الگویی الهی، وجود دارد.^۲

و الگوهای محرک نوجوانان به ارزشهای معنوی این گونه باید به آنان ارائه و معرفی شود. اگر شخصیت پرنفوذ رسول خدا (ص) به ویژه در دوران نوجوانی و جوانی ایشان به دانش آموزان معرفی گردد و بر عنصر اخلاقی شخصیت آن رسول گرامی که «محمد امین» لقب یافته بود، تاکید شود و بخصوص این حقیقت برای نوجوانان بیان شود که آن حضرت در نوجوانی به این لقب مفتخر شد، هاله‌ای از پاکی، قداست و حرکت، نوجوان را به وجد می‌آورد و شیفتهء رسول الله (ص) و مجذب شخصیت او می‌شود.

ب. علی (ع)، اولین نوجوان موحد

در تاریخ اسلام و سیرهء نبوی آمده است اولین کسی که از مردان به پیامبر (ص) پیوست، «علی» (ع) بود که در آن هنگام ۱۳ سال بیشتر نداشت، یعنی در آغاز نوجوانی خود بود.

^۱ انصاری، مقاله راهکارهای جذب جوانان به دین

^۲ احزاب: ۲۱

در حقیقت حضرت علی (ع)، دوران بلوغ خود را با اسلام آغاز کرد و آیین توحید در تمام وجودش استوار گردید و تا زمان شهادت، لحظه‌ای تردید به خود راه نداد.

شرح دلاوری‌ها و قهرمانی‌های آن حضرت بخصوص در پیکار با «عمرو بن عبدود» و «مرحب یهودی» و سایر پهلوانان، برای نوجوانی که شیفته روحیه حماسی و شجاعت است، در کنار عنصر اخلاص و تقوای آن بزرگوار در برگیرنده آثار تربیتی بزرگ می‌باشد.

ج. اسماعیل، ذبیح عشق

دیگر چهره حماسه‌پرداز و تبلور اخلاصی بزرگ در راه اطاعت پروردگار، حضرت «اسماعیل (ع)» است زمانی که پدر (حضرت ابراهیم) در خواب دید که فرزندش را به مسلخ عشق می‌برد، ماجرا را با فرزند نوجوان در میان نهاد و آن مظهر صفا و عشق به خدا با وجود قلّت سن اما با کثرت ایمان نهراسید و این چنین فرمود: ای پدر آنچه را که از جانب خدا به آن مامور شده‌ای، انجام ده، امید است در این راه مرا از صابران بیایی.^۱

د. یوسف (ع)، مثل اعلای نفس ستیزی

نوجوانی که در پیکار با نفس و شهوات نیرومند، غالباً احساس ضعف و ناتوانی میکند، نیازمند الگویی واقعی است که در این معرکه، دامن از آلودگی‌ها رهانیده است و آن سنبل بزرگ نفس ستیزی، «یوسف صدیق (ع)» است که در قرآن از او به عنوان اسوه نیرومند و پیروز یاد شده است. لازم است خانواده‌ها و مربیان، صرف نظر از جنبه‌های تحریک آمیز داستان یوسف و زلیخا، به جنبه‌های مثبت و ایمان افزای آن، که همانا غالب آمدن یوسف بر جاذبه نیرومند شهوانی است، اشاره نموده و نوجوانان را با این شخصیت برومند الهی آشنا نمود.

این‌ها چند نمونه از هزاران الگو و نمونه اخلاقی هستند الگوهای والای دیگر همچون حضرت داوود (ع) قهرمان ۱۳ ساله، ذریّه با ایمان موسی (ع)، جوانان اصحاب کهف، حضرت علی اکبر (ع)،

^۱ صافات: ۱۰۲

حضرت قاسم (ع)، مصعب بن عمیر سفیر نوجوان پیامبر(ص)، عتاب بن اسید والی جوان مکه، اسامه بن زید، فرمانده نوجوان مسلمین و...

بیان چهره‌ها و شخصیت‌های برجسته دین و ایجاد بهترین الگو از شخصیت‌های دینی برای نوجوان هم زمینه‌ساز رفع نیاز به الگو را در نوجوان ایجاد می‌کند و نیز باعث جذب بیشتر نوجوان به دین می‌شود.^۱

نتیجه‌گیری

دوران نوجوانی پر اهمیت، ویژه واز دوران سرنوشت‌ساز حیات انسان است. و تربیت سالم نوجوان و هدایت او به سمت و سوی سعادت از گذشته تا کنون مورد توجه بوده است و بهترین راه برای سعادت انسان تربیت دینی و قدم گذاشتن و رفتن در راه و روش دین است. برای جذب نوجوان به دین می‌توان از شیوه‌های مختلف از جمله شیوه شناخت نوجوان استفاده کرد. زیرا با شناخت نوجوان و روحیات و خواسته‌ها و رفتار های نوجوان بهتر می‌توان او را جذب به ارزش‌های دینی کرد و همچنین می‌توان به نهادینه کردن دین در خانواده که مهم‌ترین کانون در الگو دهی و تربیت دینی نوجوان است نام برد. زمینه‌سازی در مراکز آموزشی مدرسه به عنوان خانه دوم می‌تواند پل ارتباطی نوجوان و دین باشد، زیرا نوجوان بیشتر اوقات خود را در محیط مدرسه و در تماس با مربیان می‌گذراند بدیهی است گفتار و آموزها و کردار آنها تاثیر زیادی دارد.

محبت و برخورد نیکو، همدلی و احترام مربیان آموزشی و خانواده در برخورد با نوجوان و جذب آنها به دین تاثیر بسزایی دارد. همدلی بدون انعطاف پذیری ممکن نیست چون نوجوان نافرمان برای بیان احساسات و مشکلات خود علاوه بر همدلی نیاز به انعطاف پذیری والدین و مربیان نیز دارد تا بتواند مسائل و مشکلات دینی و شبهات خود را مطرح کرده و زمینه حل آن فراهم شود. از این رو ارزش و اهمیت پاسخ به شبهات و پرسش‌های بنیادین نوجوان هم مطرح می‌شود که با پاسخ درست و رفع کنجکاوی و شبهاتش در مسائل دینی زمینه‌ساز رشد و توسعه احساسات و گرایش‌های مذهبی او خواهد شد.

^۱ شرفی، برگرفته از کتاب دنیای نوجوان، ص ۳۳۱-۳۳۹

با بیان اهداف و جلوه‌های دین و نقش آن در زندگی با در نظر گرفتن فطرت دین‌گرا و خدا-جویی نوجوان جذب آن به راحتی امکان پذیر است و در آخر با بیان الگوها و اسوه‌های ایمان با تاکید قرآن کریم بر این نیاز بشر که همانا نیاز به الگو است مخصوصا دوران نوجوانی که نوجوان مجذوب قهرمانان بوده و در برابر این جلوه‌های ارزشمند بی‌اختیار می‌شود، با الگوها و اسوه‌هایی از جمله پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت علی علیه السلام و پیامبران و افراد و قهرمانان اخلاقی دینی می‌توان به او الگودهی کرد.

فهرست منابع

❖ قرآن کریم

۲. ابن ابی الحدید، عبد الحمید، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۴ه.ق
۳. اسماعیل زاده سود جانی، رسول؛ حسین زاده سورشجانی، مهسا، «مقاله بررسی رویکرد تربیت دینی در نوجوانان و جوانان»، سومین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران ۱۳۹۶ه.ش
۴. انصاریان، علیرضا، «مقاله راهکارهای جذب جوانان به دین»، مجله معارف اسلامی، شماره ۷۷، پاییز ۱۳۸۸ ه.ش
۵. بهادران، هاجر، «مقاله تربیت دینی نوجوان»، شماره ۸۸، بهار ۱۳۹۲ ه.ش
۶. پناهی، علی، «مقاله نوجوان و تربیت دینی»، نشریه معرفت، شماره ۱۱۲، فروردین ۱۳۸۶ ه.ش
۷. روشن، رسول، چگونگی رفتار با نوجوانان، بی‌جا: انتشارات کتاب نشر، چاپ اول، ۱۳۹۲ ه.ش
۸. سایت اندیشه قم، برگرفته از مقاله جذب جوانان به معنویت، تاریخ بازیابی ۱۳۹۷/۱/۱۲
۹. شرفی، محمدرضا، دنیای نوجوان، بی‌جا: مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۶ه.ش
۱۰. فرهی، حسن؛ دل‌آذر، الهه، از مجموعه حرف‌های مشاور برای مامان و بابا چگونه با نوجوان رفتار کنیم، چاپ سوم، بی‌جا: انتشارات سمم، ۱۳۸۲ ه.ش

۱۱. فونتئل، دن، کلید های رفتار با نوجوانان (مترجم: مسعود حاجی زاده، اکرم قیطاسی)، چاپ نوزدهم، بی جا: موسسه انتشارات صابرین، ۱۳۹۰ ه.ش
۱۲. مجله پیوند. شماره ۲۴۳
۱۳. محبی، علی؛ نیرومند، زینب؛ وکیلی، نجمه، «بررسی اهداف تربیت دینی نوجوانان، با رویکرد نشاط آور»، شماره ۴۹، زمستان ۱۳۹۹ ه.ش
۱۴. مردانی نوکنده، محمدحسین، «چیستی و ماهیت تربیت دینی»، شماره ۴۴۸، خرداد ۱۳۹۶ ه.ش
۱۵. مظاهری، کتاب پرسش به پرسشهای جوانان، بی جا: موسسه فرهنگی مطالعاتی الزهرا (س)، ۱۳۹۳ ه.ش